

Ceramika Majów okresu klasycznego Przedstawienia i zastosowanie

MGR MAREK ŁASISZ
UNIwersytet Warszawski

Kultura Majów zaczęła rozwijać się ok. 2000 lat p.n.e., we wschodniej części obszaru kulturowego zwanego Mezoameryką. Niebawem jej przedstawiciele zaczęli wytwarzać bardzo oryginalne naczynia ceramiczne. Jednakże apogeum rozwoju cywilizacji Majów oraz najwspanialszy rozkwit twórczości ceramicznej nastąpiły dopiero w tzw. okresie klasycznym (ok. 250-900 n.e.). Wtedy to Majowie zamieszkujący tereny dzisiejszego półwyspu Jukatan oraz okolicznych ziem wykształcili niezrównaną cywilizację, zaliczaną do najwspanialszych w prekolumbijskim Nowym Świecie. W tym czasie wspaniale rozwijały się architektura, astronomia, pismo hieroglificzne oraz piękna, polichromowana ceramika, która stała się jedną z cech charakterystycznych tego okresu.

Wykonanie i zdobienie

Proces wytwórstwa ceramiki Majów nie jest do końca poznany, wiemy jednak, że rzemieślnicy, formując naczynia, używali glinianych wałków oraz płatów gliny. Koła garncarskie nie stosowano¹ (Foster, 2002: 314). Najczęstsze rodzaje polichromowanych naczyń to cylindryczne wazy, miski oraz talerze, czyli proste kształty, na których osiągnęto dużą powierzchnię nadającą się do stworzenia często rozbudowanych przedstawień (Reents-Budet, 1994: 16). Naczynia zdobiono przed wypałem za pomocą pędzelków, którymi malowano powierzchnię, używając różnokolorowych angob (ang. *slip*). Ich barwy uzyskiwano w wyniku zastosowania pigmentów mineralnych, takich jak tlenki żelaza, manganu i kobaltu (Reents-Budet, 2000: 248; Reents-Budet, Bishop, MacLeod, 1994: 210-212, 216). Jako pojemników na angobę, używanych w trakcie ozdabiania naczyń, używano przeciętych na pół muszli (Reents-Budet, 1994: 38). Po ozdobieniu naczynia następował wypał, jednak niestety nie są znane potwierdzone znaleziska pieców służących do wypalania ceramiki (McKillop, 2004: 244). Brak takich odkryć jest związany najprawdopodobniej z faktem, że obiekty te były bardzo prostej konstrukcji i ich pozostałości bardzo trudno zidentyfikować podczas prac archeologicznych lub też po prostu nie zachowały się do naszych czasów. Przypuszcza się jednak, że ceramikę wypalano w dołach wykopanych w ziemi lub w dużych ogniskach. Sposoby te praktykowane są do dziś przez tradycyjnych twórców z rejonu ziem Majów (Reents-Budet, 2000: 248; Reents-Budet, Bishop, MacLeod, 1994: 216).

SŁOWA KLUCZOWE
ceramika, Majowie,
Ameryka, naczynia,
angoba

KEYWORDS
ceramics, Maya,
America, pottery, slip

1. Warto zauważyć, że zasada działania koła była znana w dawnej Mezoameryce. Z obszaru tego, w tym z ziem Majów, znane są przykłady ceramicznych zwierząt na kółkach, prawdopodobnie zabawek (Foster 2002: 314). Tym niemniej, obecnie dostępne dane nie wskazują, aby koło było wykorzystywane w transporcie czy twórczości ceramicznej.

Marek Łasisz

Archeolog, kulturoznawca, doktorant na Uniwersytecie Warszawskim, specjalizuje się w kulturach starożytnej Ameryki, uczestniczył w badaniach wykopaliskowych w Polsce oraz w Peru.
m.lasisz@op.pl

STRESZCZENIE

W artykule opisano ceramikę Majów pochodzącą z okresu klasycznego (ok. 250-900 n.e.). W tym czasie rzemieślnicy tworzyli jedno z najciekawszych przykładów ceramicznego rękodzieła w prekolumbijskiej Ameryce. W artykule poruszono kwestie związane z wytwarzaniem oraz ozdabianiem naczyń. Uwagę zwrócono również na sceny namalowane na naczyniach, w których ukazano przedstawienia dotyczące społeczeństwa Majów oraz wierzeń obecnych w tej kulturze. Opisano także zastosowanie naczyń ceramicznych, które służyły w codziennym życiu, także jako dary grobowe.

SUMMARY

The Maya Ceramics of the Classic Period Pictorial Themes and Functions

In the article the Maya ceramics of the Classic period (approximately A.D 250-900) are described. During this time, the craftsmen of that people created some of the most interesting examples of ceramic crafts in pre-Columbian America. The article discusses the issues associated with the production of vessels and their decorating. Considerable attention was also paid to the scenes painted on vessels where many themes concerning Mayan society and beliefs are shown. Also described is the use of ceramic vessels that served both in everyday life and as the grave goods.

Fot. 1. Ceramiczny talerz

Fot. 2. Ceramiczna kadzielnica, Palenque, Meksyk

Fot. 3. Ceramiczna figurka z wyspy Jaina, Meksyk

Warto również zauważyć, że wedle ustaleń specjalistów, temperatura, w której wypalano wyroby gliniane była dość niska i wynosiła między 500 a 700°C (Reents-Budet, 2000: 248; Reents-Budet, Bishop, MacLeod, 1994: 214). W związku z tym, budowa pieca nie musiała być ani bardzo zaawansowana technologicznie, ani skomplikowana w wykonaniu i konstrukcji.

Można także wspomnieć, że duże różnice w jakości pomiędzy poszczególnymi naczyniami świadczą o istnieniu różnych warsztatów. Jedne z nich były nadzorowane i sponsorowane przez członków arystokracji i pracowali w nich bardzo dobrze wykształceni twórcy, będący czasami synami królów. W tych elitarnych warsztatach istniał też najprawdopodobniej specjalny podział pracy. To znaczy, że inne osoby zajmowały się lepieniem i wypalaniem naczyń, inne natomiast (lepiej wykształcone i wykwalifikowane) zajmowały się malowaniem często skomplikowanego przedstawienia (Reents-Budet, Bishop, MacLeod, 1994: 219). Istniały też warsztaty, w których produkowano naczynia dla szerszego grona odbiorców i ich wytwórcy ewidentnie nie posiadali wyszukanych umiejętności, co szczególnie uwidacznia się w braku znajomości pisma hieroglificznego i sposobach wykonania kolorowych przedstawień (Reents-Budet, 1994: 34).

Przedstawienia

Analizując przedstawienia ukazywane szczególnie chętnie na cylindrycznych wazach, widzimy, że częstym tematem są tu sceny rozgrywane się w królewskich pałacach (Reents-Budet, 1994: 86) (fot.1.). Dzięki tego typu realistycznym obrazom mamy unikalną okazję, aby zajrzeć do dawnego świata Majów. W scenach takich ukazywany jest często władca siedzący na tronie w otoczeniu wielmożów i służących. Obrazy te ukazują nam również, że król ma do swojej dyspozycji naczynia wypełnione napojami oraz jedzeniem (Reents-Budet, 2000: 248-249). Można także zauważyć, że twórcy, którzy dekorowali naczynie, nie wahali się oddawać realistycznie cech swoich przełożonych. Znane są wazy, na których ukazano tak zwanego „Grubego Kacyka”, czyli korpulentnego i niezbyt przystojnego władcę ośrodka Motul de San Jose (Reents-Budet, 2000: 252; Reents-Budet, Bishop, MacLeod, 1994: 173, 175). Istnieją także inne przedstawienia związane z życiem elit i królów, takie jak sceny ukazujące płacenie trybutu przez podporządkowanych władców, grę w piłkę oraz polowania (Reents-Budet, 1994: 253, 263-264). Warto również zauważyć, że obrazy z ceramicznych naczyń ukazują nam także przedmioty i sprzęty używane przez dawnych Majów, które nie zachowały się do naszych czasów. I tak widzimy np. wielmożów noszonych w wymyślnych lektykach z oparciem obitym skórą jaguara lub władcę opierającego się na dużej

wygodnej poduszce (Reents-Budet, 1994: fig. 6.23., fig. 6.34, 262). W scenach tych widoczne są też rozmaite nakrycia głowy, ubrania, ozdoby oraz potrawy (Reents-Budet, 1994: 257, 262).

Majowie jako lud wojowniczy nie unikali tematów związanych z działaniami wojennymi. Na ceramicznych naczyniach widzimy więc uzbrojonych wojowników podczas bitwy oraz jeńców pojmanyh w wyniku starć pomiędzy różnymi ośrodkami (Reents-Budet, 2000: 251; 6: 257, 259).

W ceramice oddawano też elementy realnego świata, np. zwierzęta. Najprawdopodobniej jednak te na pozór zwyczajne przedstawienia małp, jaguarów, królików, legwanów, ryb, nietoperzy, ptaków, jeleni, pancerników, żółwi czy też żab są związane z mitologią (Reents-Budet, 1994: 237-252). Ukazane na ceramice obrazy wykraczają często poza realny świat, prezentując różne sceny związane z wierzeniami. Znane są przedstawienia obrazujące wędrówkę duszy poprzez zaświaty (Reents-Budet, 1994: 6.46; Reents-Budet, Bishop, MacLeod, 1994: 5.49). Liczne są sceny, w których pojawia się bóg kukurydzy, który często ukazywany jest podczas tańca. Na malowanych naczyniach pojawiają się też inne postacie z wierzeń, takie jak bóg L, który na jednej z waz został przedstawiony siedzący na tronie obitym skórą jaguara, z cygarem w ustach. To oryginalne bóstwo zostało też ukazane w bardzo rozbudowanej scenie, rozgrywanej się w jego pałacu w zaświatach. Widzimy tam boga L siedzącego na tronie otoczonego przez młode kobiety oraz królika piszącego tzw. kodeks. Często też na naczyniach widnieją sceny odnoszące się do przygód tzw. Bohaterskich Bliźniaków, słynnych mitologicznych herosów. W scenach związanych z zaświatami zdarzają się również bardziej zagadkowe przedstawienia, np. postaci palącej cygaro, ukazanej jednakże z otwartą klatką piersiową, co sugeruje, że wycięto jej serce (Reents-Budet, 1994: 276, 278, 282, fig. 6.53).

Zastosowanie

Współcześnie często patrzymy na przykłady ceramiki Majów wyłącznie jako na dzieła sztuki. Są one przechowywane w muzeach w szklanych gablotach i czasem nawet nie można im zrobić zdjęcia, nie wspominając już o ich dotknięciu. Warto jednak zwrócić uwagę na oczywisty, a często zapominany fakt, że w okresie klasycznym były to naczynia użytkowe, mające wiele różnych zastosowań.

Co ciekawe, ceramika czasami sama opowiada swoją historię. Licznie ukazywane są sceny, rozgrywane się np. w pałacach władców z przedstawionymi ceramicznymi naczyniami wypełnionymi jedzeniem i napojami. Na jednej tego typu scenie, z wazy pochodzącej z okresu klasycznego, widać świeżo przygotowane

i polane czerwonym sosem *tamales* (potrawa z ciasta kukurydzianego) (Reents-Budet, 2000: 249). Funkcje naczyń opisują też inskrypcje hieroglificzne obecne na wielu z nich. W jednym z takich napisów pochodzącym z ceramicznego pojemnika, zawarto informację, że znajdował się w nim *ul*, czyli rodzaj kukurydzianego kleiku (Reents-Budet, 1994: fig. 3.7). Znane jest również naczynie, na którym hieroglificznym pismem zapisano, że przechowywano w nim napój przygotowany na bazie kakao (Reents-Budet, 2000: 249). Potwierdziły to badania resztek organicznych pochodzących z naczyń (Reents-Budet, 1994: 75). Oczywiście takie zastosowanie wspaniałych naczyń miało zazwyczaj miejsce jedynie w pałacach arystokratycznych i królewskich rodzinach. Przeciętnego człowieka nie stać było ani na kakao, ani na piękne ceramiczne wyroby najwyższej jakości.

Warto zauważyć, że te cenne przykłady bogato zdobionej ceramiki były często wykonywane przez wyspecjalizowanych rzemieślników na indywidualne zamówienie, a proces ich wytwórstwa i ozdabiania był dość skomplikowany. Co więcej, niektóre z przedmiotów pochodzących z wyspecjalizowanych warsztatów były sygnowane podpisem twórcy. Jest to warte podkreślenia, ponieważ podpisane dzieła stanowią unikat w sztuce prekolumbijskiej. Dodatkowo artysta taki dysponował najwyraźniej olbrzymią wiedzą na temat polityki, wierzeń oraz pisma hieroglificznego, często też należał do rodziny królewskiej (Reents-Budet, 1994: 89; 2: 43, 47-50, 55). Tak więc naczynie, które wychodziło z jego warsztatu, było nie tylko dziełem sztuki, ale też skomplikowanym zapisem ważnych zagadnień związanych z życiem przedstawicieli najwyższych elit.

Ceramika w ceremoniałach

Dwory królewskie były nie tylko miejscem załatwiania spraw administracyjnych i politycznych. Majowie obchodzili także różnego rodzaju święta, których celebrowaniu towarzyszyły muzyka i tańce. I tu również swoją rolę odgrywała ceramika, a konkretnie – ceramiczne bębny. Na pierwszy rzut oka wyroby te przypominają kształtem duży kielich, jednak po bliższej analizie okazują się pomysłowo skonstruowanymi instrumentami perkusyjnymi. Niestety do naszych czasów nie zachowały się wykonane z materiałów organicznych membrany. Przetrawiły jedynie ceramiczne korpusy instrumentów (Reents-Budet, 1994: 85). Podczas ceremonii chętnie też używano rozbudowanych, ważących czasem ponad 60 kg, ceramicznych kadzielnic (fot. 2.). Umieszczano w nich bryłki aromatycznej żywicy zwanej *copal*, wydzielającej podczas spalania przyjemnie pachnący dym, którym delektowali się uczestnicy ceremonii.

Pięknie zdobione naczynia ceramiczne stanowiły też cenny podarek wykorzystywany podczas politycznych spotkań na wysokim szczeblu. Jak wiemy, Majowie nie stworzyli nigdy jednego wielkiego imperium, tylko podzieleni byli na tzw. miasta-państwa. Niektóre ośrodki były jednak na tyle silne, że kontrolowały mniejsze centra i panujących tam lokalnych władców. O dobre relacje, nawet z mniejszymi sąsiadami, warto było odpowiednio zadbać – królowie panujący w największych miastach-państwach obdarowywali zatem swoich wasali różnymi prezentami, aby zapewnić sobie ich lojalność. Jednym z typów takich podarunków były właśnie ceramiczne naczynia wysokiej jakości, które dla mniejszego władcy stanowiły przedmiot luksusowy, świadczący ponadto o jego dobrych relacjach z potężniejszym sąsiadem (Reents-Budet, 1994: 88).

Przedmioty wykonane z ceramiki towarzyszyły też zmarłym. W grobowcach z ziem Majów archeolodzy często natrafiają na ceramiczne naczynia, w których zapewne kiedyś umieszczano nietrawne dary grobowe jak jedzenie czy picie. Niektóre pojemniki noszą ślady celowego zniszczenia, dokonane zapewne w czasie rytuałów pogrzebowych. Istnieje np. hipoteza, że poprzez przebicie naczyń, uwalniano jego ducha (Reents-Budet, 2000: 250).

Odkrycia polskiej archeologii

Na polu odkrywania grobowców Majów i unikalnych ceramik wybitne sukcesy mają także polscy archeolodzy z Uniwersytetu Jagiellońskiego: Jarosław Żrałka i Wiesław Koszkuł. W roku 2006 podczas prac na stanowisku Nakum (Gwatemala) dotarli oni do grobowca, w którym spoczywał starożytny władca tego ośrodka, a wraz z nim liczne dary grobowe. Wśród nich znajdował się unikatowy talerz ceramiczny, na którym ukazano tańczącego boga kukurydzy (Żrałka, Koszkuł, Hermes, 2008: 106, fig. 35). Było to jedno z najważniejszych bóstw w panteonie Majów, którzy wierzyli, że pierwsi ludzie zostali ulepiani właśnie z masy kukurydzianej.

Figurki z wyspy Jaina

Piszząc o ceramicznych darach grobowych, nie możemy zapomnieć o figurkach z wyspy Jaina (Meksyk, zachodnie wybrzeże Jukatanu). W położonej na wyspie nekropolii dawni Majowie chowali swoich zmarłych, wyposażając ich w przykłady ceramicznego rękodzieła. W formie małych figurek ukazywano wiele różnych postaci – odnaleziono m.in. dumnych wojowników w zbrojach, wyposażonych w tarcze (mieli oni zapewne również wykonane z drewna włócznie, które jednak nie zachowały się do naszych czasów). Są też inne przedstawienia – ukazujące arystokratów i władców, ale też prostych ludzi (rzadkość w sztuce Majów). Warto także zauważyć, że wiele z tych figurek posiada indywidualne cechy, obrazując żywych ludzi z tamtych czasów, a nawet ich ubrania i biżuterię (fot. 3.). Niestety funkcja tychże małych ceramicznych dzieł pozostaje nie do końca wyjaśniona. Istnieją jednak przypuszczenia, że figurki te miały być portretami zmarłych lub ich przewodnikami po zaświatach (Foster, 2002: 205, 208; McKillop, 2004: 123).

Podsumowanie

Ceramika Majów z okresu klasycznego jest przykładem tego, jak bez skomplikowanej technologii uzyskać wyszukane efekty. Dzięki różnorodnej tematyce przedstawień zdobionych ceramiczne wyroby możemy poznać wiele interesujących socjologicznych zagadnień. Ubrania, elementy wystroju wnętrz, potrawy, leki, ozdoby oraz rozbudowane nakrycia głowy to przedmioty, które nie miały szans przetrwać w stanie nienaruszonym do czasów współczesnych. Jednak dzięki obrazom zawartym na ceramicznych naczyniach i licznych figurkom, jesteśmy w stanie obejrzeć nie tylko te przedmioty, ale też zapoznać się z ludźmi, którzy ich używali. Możemy poznać ich gesty, fryzury, ceremonie, a nawet wierzenia. Ten bezcenny wgląd w dawną rzeczywistość uzyskujemy dzięki pięknie malowanej ceramice, bez której nasze poznanie klasycznej cywilizacji Majów byłoby znacznie uboższe.

LITERATURA

- [1] Foster, L.V. (2002). *Handbook to Life in the Ancient Maya World*, New York: Oxford University Press.
- [2] McKillop, H. (2004). *The Ancient Maya New Perspectives*, Santa Barbara, California: ABC-CLIO, Inc.
- [3] Reents-Budet, D., Bishop, R.L., MacLeod, B. (1994). *Painting Styles, Workshop Locations and Pottery Production*.
- [4] Reents-Budet, D. (1994). *Painting the Maya Universe: Royal Ceramics of the Classic Period*. Duke University Press.
- [5] Reents-Budet, D. (2000). *The Art of Classic Vase Painting*.
- [6] Grube N. (red.), *Maya: Divine Kings of the Rain Forest* (s. 247-259). Cologne: Könemann Verlagsgesellschaft mbH.
- [7] Żrałka, J., Koszkuł, W., Hermes, B. (2008). *Investigaciones en Nakum, Petén, Guatemala: resultados de las excavaciones realizadas por el Proyecto Arqueológico Nakum en los años 2006 y 2007*.
- [8] Kozłowski J.K., Żrałka J. (red.), *Polish Contributions in New World Archaeology*, New Series, fasc.1, (s. 73-128), Kraków: Polska Akademia Umiejętności.